

## KIRJOITTAMISEN TAIDOSTA

**V**irittäjän päätoimittaja Lea Laitinen käsitteli Suunvuorossaan Virittäjässä 3/1998 kielellisen vuorovaikutuksen koineistumista. Hän päätyi toteamaan, miten etenkin koulupojat oleskelevat nykyisin tuntikausia verkossa keskustellen, lukien ja tekstejä kirjoitellen ja miten tämäntyyppiselle kielelliselle toiminnalle ei oikein ole paikkaa äidinkielen opetuksessa. Olen Lea Laitisen kanssa samaa mieltä. Tätä ongelmaa olisi puitava monelta kannalta, siitä olisi keskusteltava ja sitä olisi tutkittava. Päätoimittaja yhdistää pohdinnan keväällä 1998 käytyyn keskusteluun ylioppilaskokeiden uudistusehdotuksesta, johon hän manaa mukaan mahdollisimman monia keskustelijoita, sillä »se ei ole pelkästään virkamiesten ja opettajien asia». Hyvä, hyvä, olen edelleen samaa mieltä. Lea Laitinen lopettaa pääkirjoituksensa näin:

Itse seuraan opetusta lähinnä koululaisten vanhempana. Ajatus, että asiakirjoittamisen ja tekstinteon taito arvioitaisiin reaaliaineiden kokeesta, tuntuu minusta hyvältä. Mukaan reaalikokeeseen olisi tietenkin silloin otettava myös yleisivistykselle välttämättömät aiheet: kirjallisuus ja kielitieto.

Tästä ajatuksesta olen Lea Laitisen kanssa jyrkästi eri mieltä. Samaa mallia ovat reaaliaineiden opettajat tarjonneet jo monesti, käsittääkseni myös Ylioppilastutkintolautakunta, jonka jäsenet koostuvat eri kouluaineiden, siis myös reaaliokoeaineiden taustatieteistä. Kokeessa mitattaisiin hyvin ka-peaa kirjoittamisen lajia: tenttivastauksen tyyppistä tietokirjoittamista. Se että apuna

ovat nykyisin tekstinkäsittelylaitteet, tietoverkostot ja nettisurffailut oikeaa, järkevää valintaa edellyttävine tiedonhankintoineen, ei asiaa muuksi muuta. Ei muuta sekään, että reaalikokeessa nykyisin — Luojan kiitos — edellytetään ajattelua, päättelyä ja it-senäistä, kriittistä tiedonhallintaa, miksi-kysymyksiin vastaamista, eikä vain tiedon toistoa mitä, kuka, missä, milloin -tyyppi-siin kysymyksiin vastaamalla. Jos ajatellaan niin kuin edellä olevassa lainauksessa, silloin ei ole tietoa siitä, mitä kirjoittaminen oikein on.

Kirjoittaminen kuuluu ihmisen hienoimpiin ja monimutkaisimpiin kognitiivisiin prosesseihin. Se ei ole asiattyylisenä tietokirjoittamisenakaan pelkkää informaation välittämistä; se on aina myös ajattelun ja itseilmaisun väline. Kognitiivisen psykologian läpimurto oppimisen tutkimuksessa on antanut meille paljon tietoa siitä, minkälainen henkinen prosessi kirjoittaminen on. Näiden varsinkin anglosaksisissa maissa huikean pitkälle kehittyneiden kirjoittamisen tutkimuksen tulosten referoinnin paikka ei ole tässä, mutta aiheemme kannalta on hyödyllistä tarkastella yhtä tutkimussarjaa. C. Bereiter ja M. Scardamalia (*The psychology of written composition*, Hillsdale, 1987) tutkivat aloittelevien kirjoittajien, noviiseiksi kutsumiensa, kirjoitustapaa ja vertasivat sitä kehittyneiden kirjoittajien työskentelyyn, jolloin kävi ilmi, että noviisit tavallaan vain toistavat tiedon, ovat riippuvaisia tehtävästä ja kertovat asian otsikon antaman näkökulman mukaan kuka enemmän, kuka vähemmän johdonmukaisesti,

kuka enemmän, kuka vähemmän asioita yhdistellen ja niitä kriittisesti tarkastellen. Kyllä tälläkin tekniikalla saattaa hyvän laudaturaineen kirjoittaa, jos hyvin hallitsee kirjoitetun kielen normit. Mutta monipuolisesta persoonallisesta kirjoitustaidosta se ei vielä kertoisi mitään, eikä sitä tasoa voitaisi Laitisen suosittelman reaalkoemallin avulla mitata äidinkielen ylioppilaskirjoituksissa.

Bereiterin ja Scardamalian tutkimusten mukaan kehittyneet kirjoittajat toimivat aivan toisin. Heille kirjoittaminen oli koko ajan ongelmanratkaisua, jossa sisällöllinen avaruus ja retorinen avaruus ovat vuorovaiikutussuhteessa. Kirjoittaja pitää koko ajan mielessään, kenelle teksti on suunnattu ja valitsee ilmaisuja sen mukaan. Hän selvittää ennen aloittamista tekstin tavoitteen ja pitää sen edellyttämää tyyllilajia yllä. Kieli on ajattelun, oppimisen ja sosiaalisen yhteydenpidon tärkein väline, sanoo ruotsalainen Olof Lagercrantz kirjassaan Lukemisen ja kirjoittamisen aakkoset. Se on väylä, jota myöten ajatukset, havainnot ja tunteet siirtyvät yksilöltä toiselle. Kirjoittaminen on aina kommunikaatiotaito, se on paljon enemmän kuin vain reaalkokeen kaltaisen tekstin kirjoittamista, siis tiedon toistamista oman ajattelun läpi suodatettuna, mutta senkin kaltaisen tekstin kirjoittamisen oppiminen on yksi osa kirjoittamisen taitoa — vieläpä tärkeä, sillä siinä taidossa kehittyminen johtaa korkeakoulukelpoiseen kirjoitustaitoon ja vähitellen tieteellisen kirjoittamisen hallintaan, mikä esimerkiksi gradu työtään valmistelevilla opiskelijoilla on usein vielä varsin heikkoa.

Kirjoittamisen harjoitteluun on aina liittynyt erityyppisten tekstien harjoittelu. Suomen kielen tekstilajeista on meillä ehkä eniten kirjoittanut Pauli Saukkonen. Opettajat ovat saaneet tekstilingvististä tietoa paljon esimerkiksi Nils-Erik Enkvistin Tekstilingvististiikan peruskäsitteitä -kir-

jasta ja luennoista aikanaan muun muassa Lappeenrannan kesäseminaareissa. AFinLA:n vuosikirjat ovat olleet hyvää täydennyskoulutusta, esimerkiksi Näkökulmia kirjoittamiseen vuodelta 1982 (toimittaneet Raija Ruusuvuori ja Jorma Tommola). Jyväskylän yliopistossa on toiminut oikein kirjoittamisen opetuksen projekti, joka on tuottanut sekä kesäseminaareja että hyödyllistä materiaalia sarjassa Teoriaa ja käytäntöä, kuten Sauli Takalan toimittaman Katsauksia kirjoittamiseen vuodelta 1987. Näistä on opittu muun muassa saksalaisen tekstilingvistin Egon Werlichin tekstityyppien viisijako: deskriptiiviset eli kuvailevat tekstit, narratiiviset eli kertovat tekstit, ekspositoriset eli selittävät tekstit, instruktiiviset eli ohjailevat tekstit ja argumentoivat tekstit. Monella muullakin tavalla tekstityyppejä voi ryhmitellä. Mutta jos ajatellaan vaikka vain tässä lyhyessä katsauksessa esitettyjä näkökulmia kirjoittamiseen, tajuaa kyllä, että kirjoittamisen taitoa ei voida ylioppilastutkinnossa mitata reaalkokeen yhteydessä. Sen kokeen tavoitteet ovat aivan toiset.

Kirjoittamisen oppiminen on pitkä prosessi. Mitä enemmän kokeles on kirjoittanut erilaisista aiheista ja mitä enemmän hän on hionut kynäänsä erityyppisten tekstien tuottamiseksi, sitä monipuolisempi kirjoittaja hänestä on kehittynyt ja sitä pelottomammin hän kynäänsä tarttuu tai nykyisin tietokoneensa ääreen istahtaa. Kirjoitustaitoa tarvitaan, oli ammatti mikä tahansa. Kirjoittaminen on yksi äidinkielen osa-alue. En ole koskaan ollut sillä kannalla, että kirjoittamisen aiheiden tulisi olla vain kirjallisuudesta. On osattava kirjoittaa mielipidekirjoituksia, raportteja, artikkeleita, pohtivia esseitä, tutkielman alkioitakin. Ja ne joilla on synnynnäisiä taipumuksia kirjoittaa, tehkööt pakinoita tai satuja tai jotain siltä väliltä. Kirjallisuuden harrastusta ei yhtään lisää se, että reaalkokeeseen siitä

tulisi tiedollisia tehtäviä. Tietysti niitä — yleensäkin kulttuurihistoriaa käsitteleviä kysymyksiä — saisi olla enemmän, sillä Euroopan unionissa liikuttaessa oman kulttuurin tuntemuksen tulisi Suomen nuorisolla olla paljon vahvempaa kuin se nyt on. Kirjallisuudesta kirjoittaminen on tietysti kirjoittamisen aatelia, olkoon se sitten persoonallinen essee tai runojen vertailu tai jonkin teoksen tulkinta, sellaisia joita nykytutkimuksessa jo on enemmän kuin ennen. Enkä pitäisi pahana sitäkään, vaikka jokaisen kokelaan olisi pakollisena kirjoitettava jonkinlainen vaikka pienikin teksti kirjallisuudesta vapaavalintaisen rinnalla!

Lopuksi ceterum cension, joka on myös Äidinkielen opettajain liiton ceterum censio. Anglosaksisessa maailmassa on lukemisella ja kirjoittamisella oma professuurinsa. Meille tuskin sellaista yliopistoihin koskaan saadaan, taistellaanhan siellä vakavasti nykyisistäkin oppituoleist. Ja kuitenkin se tieto, johon edellä oli vain pieniä viittauksia, pitäisi saada opetusta palvelemaan. Ainelaitoksilla ei ole mitään mahdollisuuksia, tuskinpa halujakaan, lisätä opetusta soveltavan kielitieteen suuntaan ja kirjoittamisen ja lukemisen alueelle. Mutta entäpä, jos saataisiin aikaan äidinkielen opetuksen instituutti, syntyihän Tampereellekin noin vain vapaaehtoisin voimin Lasten- ja nuorten kirjallisuuden tutkimuslaitos. Näin kirjoitettiin Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa 1974, Tavoitteet ja päämäärä, kohdassa Teesit (s. 144):

[Edellä on puhuttu äidinkielen opetuksen sisältöjen kehittämisestä komiteatyönä.] Erilliset tilapäiskomiteat eivät kuitenkaan enää riitä vaan tarvitaan keskeytyksittä toimiva laitos, joka tutkii uusien kehityslinjojen mahdollisuuksia, kehittää opetuksen sisältöä ja muotoja sekä neuvoa opettajia ja heidän tukiryhmiään. Tällaisia instituutteja onkin jo useassa Euroopan maassa. Ehdotuksemme on, että opetusministeriön alai-

suuteen olisi mahdollisimman nopeasti saatava eri koulutustasoja palveleva äidinkielen opetuksen tutkimuslaitos.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen on jo alettu kerätä edellisen johtajan Pauli Saukkosen ja nykyisen johtajan Pirkko Nuolijärven suosiollisella avustuksella vähäistä äidinkielen opetuksen kehitystä ja modernisoitumista valaisevaa arkistoa, joka syntyi Äidinkielen opettajain liiton 50-vuotishistoriikkityön yhteydessä. Selvää on, ettei Kotimaisten kielten tutkimuskeskus voi ilman rahoitusta tehdä arkistolle mitään, tuskin edes kauan säilyttää. Ehdotus instituutista uusittiin Äidinkielen opettajain liiton 25-vuotisjuhlassa. Toiset 25 vuotta on kulunut, tärkeätä arkistomateriaalia on äidinkielen opetuksen kehittäjä sukupolven eläköityessä valumassa kaatopaikoille. Nyt olisi viimeinen hetki pelastaa paperit myöhemmän tutkimuksen tarpeiksi instituuttiin, joka näin pääsisi hyvään alkuun. ■

IRMA LONKA  
*Tunnelitie 14 B 10,*  
*00320 Helsinki*